

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-3-27-34>

УДК [- 024.63 : 008] : 005.336.2 : [- 057.87 : 373.3] : [37.091.32 : 78]

Москвітін Оксана Василівна,

учитель, методист Сумської класичної гімназії Сумської міської ради

Сумської області, м. Суми, Україна, oksanamoskvitini@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ІНТЕРКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 1–4 КЛАСІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто формування інтеркультурної компетентності учнів 1–4-х класів на уроках музичного мистецтва. Презентовано розроблену автором інтеркультурну складову, яку доцільно впроваджувати в зміст уроків музичного мистецтва (дитячі ігри, музичний фольклор, композиторські твори, танці країн-«сусідок» України), методику й етапи її реалізації. Наведені зразки ігор, музичних творів для слухання й виконання супроводжуються авторським дидактичним текстом, описом процесу й методичних прийомів ознайомлення з ними учнів.

Ключові слова: *інтеркультурна компетентність, урок музичного мистецтва, початкові класи, інтеркультурна складова, музична культура країн, територіально близьких до України.*

В умовах всесвітньої культурної інтеграції гостро постає питання готовності українців до міжкультурного діалогу, толерантного ставлення та взаємоповаги до культурного надбання інших народів. Суспільство покладає реалізацію цього запиту на заклади системи освіти, що в умовах запровадження освітньої реформи мають спрямовуватися на формування інтеркультурної компетентності (далі ІК) школярів, заснованої на вітчизняному культурно-мистецькому підґрунті.

Основні принципи та напрями інтеркультурності громадян відображені в Конституції України, Законах України «Про національні меншини в Україні», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про освіту» та інших. Так, згідно зі ст. 11 Конституції України, «держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної

свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [5]. У «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» наголошено на формуванні інтеркультурного менталітету, сприйнятті культурного плюралізму, загальнолюдських цінностей, толерантного ставлення до інших культур і людських цінностей [6].

Аналіз наукових праць свідчить, що питання інтеркультурного виховання розглядалися у площині проблем філософії (зокрема, інтеркультурне виховання як факт соціалізації в полікультурному суспільстві (І. Сидоренко), педагогіки (В. Борисов, Г. Ніколаї, І. Сташевська, О. Фельдман, Г. Філіпчук, Н. Яцишин).

Проблематика інтеркультурного виховання засобами мистецтва розкри-

та в роботах європейських науковців (Н. Байлера, М. Качмаркевича, Д. Клебе, Г. Кляйнена, Д. Кубіновського, Я. Хаціньського) та вітчизняних учених Л. Афанасьєвої, В. Болгаріна, О. Глузман, О. Ковальчук, М. Лещенка, Р. Мичковської, Г. Ніколаї, Д. Попова, Л. Черток). Вплив на виховання шанобливого ставлення до інших народів та їх культур розглядається в роботах М. Барамбекова, Р. Махиева, Т. Шпикалової. Теоретико-методичні питання національного виховання та розвитку особистості засобами музичного мистецтва висвітлено О. Гайдамакою, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалкою, О. Ростовським, О. Рудницькою та ін.

У цьому контексті цікавим є науково-дослідний проєкт «Інтеркультурне виховання дітей та молоді засобами музичного мистецтва», який фінансувався Міністерством освіти і науки України в 2012–2013 рр. й виконувався у співпраці з партнерським вищим Сумським державним університетом імені А. С. Макаренка – Поморською педагогічною Академією (Республіка Польща). Проєкт враховує концептуальні ідеї зnanого в Польщі музиканта-науковця Ярослава Хаціньського й заохочує до обміну науково-теоретичними поглядами й методичним досвідом педагогів-музикантів з різних країн, що створює креативне поле для перегляду традиційних підходів у цій сфері. Пропонований проєкт передбачає дослідження проблеми інтеркультурного виховання дітей та молоді засобами музичного мистецтва в загальноосвітніх школах та університетах і активне впровадження одержаних результатів у мистецьку педагогіку та навчально-виховний процес у закладах загальної та вищої освіти.

У межах проєкту розроблено й апробовано шкільний факультатив «Музика поміж культурами» [8], над яким, крім членів Лабораторії мистецької освіти Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, активно працювали вчителі музики м. Суми – Н. Чернова (Олександрівська гімназія), О. Москвітін (Сумська спеціалізована школа І ступеня № 30) та С. Пилипенко (Сумська спеціалізована школа І–ІІІ степенів № 9). У межах факультативу учні восьмих класів порівнювали

музичну культуру України та народів сусідніх держав (Росії, Білорусі, Молдови, Румунії, Угорщини, Польщі), великі етнічні спільноти яких проживають в нашій країні. Були залучені й культури, які історично існують в Україні, зокрема єврейська, кримсько-татарська, ромська (циганська). Детальне знайомство школярів із означеними музичними культурами здійснювалось у межах трьох комплексних тем: народна музика з рефлексією над її культурним контекстом, національна ідентичність творів видатних композиторів, духовна музика.

Програма курсу за вибором для учнів 8-го класу загальноосвітніх навчальних закладів «Музика поміж культурами» [8] (укладачі: члени наукової лабораторії мистецької освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка Н. М. Чернова, О. В. Москвітін, С. А. Пилипенко; науковий консультант: Я. Хаціньський; перекладач-консультант В. В. Ключко; наук. редактор Ніколаї Г. Ю.) отримала гриф МОН України: Схвалено для використання в загальноосвітніх школах (протокол № 4 від 23.12.2013 засідання Комісії з дисциплін художньо-естетичного циклу науково-методичної ради з питань освіти МОН України).

Грунтуючись на цій програмі, нами як членом авторської групи було продовжено дослідження з адаптації матеріалів для вікової категорії учнів 1–4-х класів: одноосібно розроблено методику формування ІК шляхом упровадження в зміст уроків музичного мистецтва інтеркультурної складової (народної та професійної музичної культури) країн, що географічно межують з Україною, – її презентація і становить **мету даної статті**.

Україна – держава культурного, етнічного, релігійного розмаїття – буде відкрите, демократичне суспільство. Глобальні процеси змінюють не лише економіку, політику, вони впливають також на характер міжкультурних зв'язків. У багатоетнічній полікультурній українській державі відособлене існування різних народів і культур є неможливим, а тому широко обговорюються нові парадигми освіти, все частіше вживається поняття полікультурної освіти, інтер-

культурного виховання, інтеркультурної компетентності.

Поняття «інтеркультурності» має багато термінів-синонімів: «полікультурність», «мультикультурність», «багатокультурність», «міжкультурність», що представлені численними трактуваннями. Проблеми мультикультурної освіти досліджували американські педагоги-науковці (Г. Бейкер, Д. Бенкс, К. Беннет, М. Гібсон, К. Грант, Л. Дерман-Спарк, М. Садкер, К. Сліттер, Е. Холлінс). В українській та російській педагогіці частіше використовують терміни «полікультурна» та «багатокультурна» освіта, сутність яких зводиться до ідеї спілкування, обміну, взаємодії та взаємовпливу. Окремі аспекти окресленої проблеми стали предметом наукових розвідок Р. Агадулліна, В. Асаф'євої, Я. Гулецької, І. Ковалінської, О. Мілютіної, Р. Мичковської, О. Павлової, Д. Попової, С. Черепанової та багатьох інших.

Змістовним, на нашу думку, є трактування німецьким дослідником М. Зігелем дефініції «інтеркультурна компетентність» як комплексу соціально-психологічних якостей, зокрема – інтеркультурне світосприйняття, завдяки якому особистість відображає та реалізує культуру нації, її духовні цінності та демонструє рівень розвитку певного суспільства [3, с. 13].

ІК виступає основою для формування готовності учнів до організації міжкультурного діалогу та відображає здатність успішно взаємодіяти з іншими, співпрацювати з ними й вирішувати конфліктні ситуації [4, с. 3]. Зацікавленість учнів у розширенні кола знань про культурне різноманіття народів, їхньої фольклорної спадщини, вміння ці знання використовувати для забезпечення ефективної інтеркультурної взаємодії представників різних національностей, формування ціннісного ставлення до різних культур, виховання поваги та толерантності визначають, на наш погляд, суть **інтеркультурної компетентності особистості**.

Аналіз інтеркультурного компонента музичного матеріалу типових програм та підручників мистецької галузі свідчить, що учням початкової школи пропонується достатня кількість найкращих зразків світової музичної куль-

тури – і академічної, і фольклорної [9]. Представлений широкий географічний спектр професійної музичної спадщини країн континентів. Різноманітна фольклорна складова представлена народними піснями й танцями багатьох культур.

Проте відзначаємо *недостатню кількість фольклорного та композиторського матеріалу тих країн, з якими межує наша держава, зокрема словацької, угорської, румунської, молдовської, польської, білоруської культур*. Вибір нами цих країн зумовлений їхньою географічною близькістю до України, спільною історичною долею, культурними зв'язками та наявністю представників національних меншин на території нашої держави.

Отже, **формування інтеркультурної компетентності** передбачає:

- ознайомлення молодших школярів із культурними надбаннями країн, що межують з Україною;
- формування в учнів системи знань про музичну культуру сусідніх народів, представників яких проживають на території України;
- виховання етнічно-толерантних особистостей, здатних до повноцінного співіснування в полікультурному середовищі.

Досягнення окреслених завдань відбувається шляхом включення в зміст уроків музичного мистецтва **інтеркультурної складової** – спеціально підібраних зразків народної та професійної музичної культури країн, географічно близьких до України:

- **фольклору** (народні пісні, танці, музичні інструменти, дитячі ігри тощо) та культурні традиції;
- **професійної музики** (музичні твори й ознайомлення з творчістю їх авторів як представників музичної культури країн).

Критеріями відбору музичного матеріалу стали: художня цінність, привабливість тематики і відповідність віку учнів, педагогічна доцільність та функціональність. Орієнтовні твори для сприймання та виконання підібрані відповідно до конкретних тем і змісту уроку. Інтеркультурна складова вводиться поступово – від уроку до уроку, з 1-го до 4-го класу (табл. 1).

Таблиця 1. Орієнтовні твори для сприймання та виконання

Клас	Тема уроку	Музичний матеріал
1	Мої друзі – іграшки	А. Лядов. «Музична табакерка»; П. Чайковський. «Хвороба ляльки», «Нова лялька»
1	Щедра осінь	Молдовська дитяча гра «Яблуко»
1	Мої захоплення	Польська музична гра «Гойдалки веселі»
1	Мандруємо Європою	Угорський чардаш; польська мазурка; словацький вербунк; молдовеняска
1	Танцювальні захоплення європейців	«Полька», білоруський танок «Бульба»
1	Мистецтво і техніка	Білоруська народна пісня «Савка і Гришка»
1	Світ рослин у мистецтві	Угорська гра «Віночок»
1	Світ тварин у мистецтві	Білоруська дитяча гра «Козел»; О. Ходоско. Танець жаб і рибок з балету «Дюймовочка»
1	Краса весни	Молдовська весняна традиція «Мерцишор»; П. Чайковський. «Пісня жайворонка»
1	Мистецтво і здоров'я	Білоруська дитяча гра «Михась»
1	Герої дитячих книжок	Г. Горелова. «Король з королевою»; П. Чайковський. Фрагменти з балету «Спляча красуня»
1	У родинному колі	Польський танець-гра «Лавата»
1	Веселкове диво	С. Прокоф'єв. «Дош і веселка»
2	Осінні враження	Білоруська пісня-танець «Бульба»; П. Чайковський. «Осіння пісня»
2	Барвисті ритми	Й. Брамс. «Угорський танець №5»
2	Світ тварин у мистецтві	Білоруська народна пісня «Перепілонька»; російська дитяча гра «Сова»
2	У мистецтві завжди лад	Польська музична пісня-гра «Руку подай»
2	Мистецькі подорожі	М. Огінський. Полонез «Прощання з Батьківщиною»; М. Мусоргський «Хатка на курячих ніжках», «Балет пташенят, що не вилупилися»
2	Зимові фантазії	А. Римський-Корсаков. Опера «Снігуронька» (пролог, фінал); Е. Тирманд. «Зимова дорога»; порівняння традицій святкування української Масляної та угорського Фаршангу
2	Подорожуємо до театру	С. Монюшко. Мазур з опери «Страшний двір»
2	Казка у театрі та кіно	О. Ходоско. Дует Дюймовочки та Миші з балету «Дюймовочка»
2	Цікава анімація	М. Римський-Корсаков. «Політ джмеля» з опери «Казка про царя Салтана»
2	Чарівні перетворення	С. Прокоф'єв. Симфонічна казка «Петрик і Вовк»; К. Шимановський «Маски»
3	Основні властивості музики: пісенність, танцювальність, маршовість	Б. Барток. «Румунський танець» № 6; Є. Глебов Адажіо Маленького принца і Троянди з балету «Маленький принц»; Є. Дога. Вальс; Ф. Ліст. «Мрії кохання»; М. Огінський. Полонез «Прощання з Батьківщиною»; С. Монюшко. Мазур з опери «Страшний двір», «Пряля»; Ю. Вибицький. «Марш Домбровського»; «Хора дин Молдова» у вик. Н. Чобану
3	Інтонація	В. Монті. Чардаш; Я. Матінка, муз. народна. Гімн Словаччини «Над Татрами блискавки виблискують»; словацька народна пісня «Korala studienku»; М. Римський-Корсаков. «Три дива» з опери «Казка про царя Салтана»; М. Глінка. «Марш Чорномора» з опери «Руслан і Людмила»
3	Розвиток музики	Ф. Шопен. Мазурка ля мінор; Р. Щедрін. «Купання в котлах» з балету «Горбоконик»; Ф. Ліст «Кампанелла»; Г. Свиридов. «Романс»; П. Чайковський. Фінал першого концерту для фортепіано з оркестром; українська веснянка «Вийди, вийди, Іванку»; польська народна пісня «Зозуля»
3	Музична форма	Я. Белла. Варіації на тему словацької пісні «Летить рій»; Г. Горелова «Король з королевою»; румунська народна пісня «Дід Андрій»; П. Чайковський. Шоста симфонія (III ч., маршовий епізод); К. Шимановський. Варіації на польські народні теми
4	У гостини до братської Білорусі	А. Богатирьов. Кантата «Білоруські пісні» (2 ч.); Е. Глібов. Адажіо Троянди з балету «Маленький принц»; В. Раїнчик «Колискова»; білоруська народна пісня «Косив Ясь конюшину»; «Вісла»; «Гей, соколи»
4	На молдовській землі	Є. Дога. «Віденський вальс» з х/ф «Мій ласкавий та ніжний звір»; арії у виконанні М. Бієшу (за вибором учителя); «Хора дин Молдова» у вик. Н. Чобану; молдовські народні пісні «Маріца»; «Іване, Іване» у вик. С. Ротару; дойна і колінда; Молдовська дойна у вик. К. Кадинської

Клас	Тема уроку	Музичний матеріал
4	Музика румунського народу	Б. Барток. «Румунський танець» № 6; Н. Гутта і Соріна. «Нунта»; Г. Диніку. «Хора стаккато»; Д. Енеску. Румунська рапсодія № 1; Ч. Парумбеску. Балада; румунська дитяча пісня-гра «Тра-ла-ла»
4	Музична культура Польщі	Г. Венявський. Полонез; відеофрагмент балету «Шопеніана»; Ю. Вибіцький. «Мазурек Домбровського»; С. Монюшко, вірші Яна Чечота. «Пряля»; Т. Падура. «Гей, соколи»
4	Нас радо вітає Словаччина	«Dimitrovec horehronske travnice» (Жанр «травниці»); «Moravanka - Břevclavská kasárna» (Рекрутська полька); Я. Матінка, муз. народна. Гімн Словаччини «Над Татрами блискавки виблискують»; Я. Белла. Варіації на тему словацької пісні «Летить рій»; Krčmárik maličky, Keď som išiel išiel (у порівнянні з українською піснею «Ой, чорная си, чорная»)
4	Музичні прогулянки Угорщиною	Фрагменти угорських народних пісень: «Колискова», «Ріго» у вик. української групи «Гудацька тай-стра»; відеофільм «Маріка Рьокк у фільмі «Королева чардашу» (1951)

Формування ІК молодших школярів відбувається шляхом поступового ознайомлення учнів із музичними творами фольклорного чи професійного напрямку, національними інструментами, народними танцями, релігійними чи національними святами та формами їх святкування різних національних представництв; залучення учнів до дослідницької проєктної роботи та творчо-виконавчої діяльності у шкільних культурно-мистецьких заходах. ІК учнів проявляється в умінні запроваджувати міжкультурний діалог, подолання стереотипів стосовно культурних традицій цих народів, а також толерантному ставленню до їх культури та мистецтва.

Методика формування інтеркультурної компетентності учнів початкових класів реалізується впродовж декількох етапів:

1) формування позитивної мотивації та зацікавленості у сприйнятті інформації про культурні традиції сусідніх народів. На даному етапі доцільно розглянути мапу Європи з метою унаочнення знань учнів про географічне розташування України та сусідніх держав, знаходження спільного кордону з країною, мистецтво якої вивчатиметься на даному уроці. *Методи та прийоми:* прикріплення прапорців-магнітів на кордони країн, вивчення назв столиць сусідніх держав, знаходження спільних географічних одиниць (річки, гори тощо), демонстрація національної символіки та найвизначніших пам'яток;

2) ознайомлення з традиціями, обрядами та національними костюмами сусідніх країн. *Методи та прийоми:* порівняння, інсценування, знаходження спільних рис у святкуванні свят, емоційна розповідь учителя, виокремлення

характерних рис національних костюмів, перегляд відеоматеріалів найвідоміших обрядів, метод «занурення в національну культуру»;

3) ознайомлення зі зразками музичного фольклору (дитячою грою, народною піснею, танцем, музичними інструментами) країн-«сусідів» з метою вивчення їх фольклорної складової та застосування цих знань у спільних святах. *Методи та прийоми:* прослуховування, перегляд відеоматеріалів народних танців, виконання елементів танцювальних рухів, порівняння тембрів народних музичних інструментів, імпровізації на дитячих музичних інструментах, гра, аналіз-інтерпретація фольклорних творів слов'янських народів мовами оригіналу, використання народних пісень з авторськими текстами, музичний кросворд, «філворд» (угорський кросворд), знаходження спільних рис та прийомів музичної виразності у творах сусідніх країн;

4) аналіз-інтерпретація професійної музики країн-сусідів з метою ознайомлення з представниками композиторської школи та їх музично-професійною спадщиною. *Методи та прийоми:* пластичне інтонування, технологія активного слухання музики, співставлення професійної музики сусідніх країн, евристична бесіда;

5) залучення до участі у відтворенні зразків музичної культури сусідніх країн з метою популяризації культурної спадщини народів та використання набутої компетентності на практиці. *Методи та прийоми:* фестиваль культур, метод «занурення в культуру», музична вікторина, концерт «Танцювальна мозаїка сусідніх країн», метод проєкту, дитяча гра.

Опишемо особливості формування ІК учнів початкових класів на уроках музичного мистецтва.

Враховуючи вікові особливості та потреби учнів 1–2-х класів, пропонуємо починати ознайомлення з музичною культурою сусідніх країн з **народної дитячої гри**. Акцентуємо увагу школярів на національній належності музичного матеріалу, культурі та традиціях цього народу та на спільних соціокультурних рисах. Так, під час вивчення теми уроку в 1-му класі «Щедра осінь» пропонуємо молдовську дитячу гру «Яблуко» («Де-а мерул») (приклад 1). Спочатку доречно актуалізувати знання учнів про збирання восени врожаю, далі в бесіді підвести їх до думки, що в сусідній Молдові вирощують такі ж плоди, як і в Україні (знаходження спільних рис, зокрема культурних (мистецьких), що об'єднують народи). Гру починають з утворення учнями кола, яке за формою нагадує яблуко.

Приклад 1. Молдовська дитяча гра «Яблуко» («Де-а мерул») [2, с. 218].

Мета: формувати ІК учнів, учити будувати коло, орієнтуватися в просторі, розвивати спритність, увагу, координацію рухів.

Обладнання: музичний супровід (мелодія танцю «Молдовеняска»).

Хід гри. Учні утворюють коло, тримаючись за руки. Ведучий у центрі кола промовляє такі слова: «Яблуко, червине яблуко, вітер дує, воно падає».

Коли ведучий починає вимовляти ці слова, гравці під музику біжать по колу, із закінченням фрази всі зупиняються й сідають навпочіпки. Хто не встигне зупинитися або зробить хоч би один крок, вибуває з гри. Гра триває доти, поки в колі залишиться троє гравців. Їх оголошують переможцями. Гравцям, що

біжать по колу, не дозволяється роз'єднувати руки.

Примітка: з метою підтримки дисципліни й техніки безпеки під час бігу по колу, гравці, які роз'єднують руки, виводяться з гри. За дотриманням правил під час гри стежить ведучий.

Аналогічні хороводні ігри можна знайти й у інших культурах. Доречно запропонувати учням порівняти правила хороводних ігор з віршованими вставками, музичними фразами чи танцювальними рухами (східнослов'янські дитячі ігри «Козел», «Михась», «Сова»; польські танці-ігри «Лавата» (приклад 2), «Гойдалки веселі», «Руку подай» та угорська гра «Віночок» (приклад 3).

Приклад 2. Польський танець-гра «Лавата».

Мета: формувати ІК школярів, виховувати повагу один до одного, почуття згуртованості, сприяти розвитку координації рухів, музичальності.

Обладнання: музичний супровід (польський танець «Лавата»).

Хід гри. Учні утворюють коло, не тримаючись за руки, рухаються приставними кроками спочатку вправо, а при повторі слів – вліво, співаючи куплет пісні-гри.

Після закінчення куплету ведучий промовляє:

Мої ручки гарні, а у сусіда кращі!

Учні беруться за руки і повторюють приспів, рухаючись вправо-вліво. Далі ведучий називає різні частини тіла, за які будуть братися школярі й рухатися приставними кроками вправо-вліво. Наступні куплети можуть бути такими:

Мої мизинці гарні, а у сусіда кращі!

Мої плечі гарні, а у сусіда кращі! і т.д.

Примітка: під музику цієї гри можна виконати нескладні хореографічні елементи (кружляння, «пружинки» тощо). Початок нових рухів має збігатися з новою музичною фразою.

Приклад 3. Угорська гра «Віночок» [2, с. 206–207].

Мета: формувати ІК школярів, навички орієнтування у просторі, розвивати координацію рухів, музичальність, пізнавальну активність, розширювати знання про рослини.

Обладнання: музичний супровід (Й. Брамс. «Угорський танець» № 5), шапочки із зображенням польових квітів.

Хід гри. Учні об'єднуються в 2 команди: перша утворює коло і «плете віночок», а друга – «квіти» (волошка, кашка, троянда, мак, жовтець, ромашка) – сидять навпочіпки. Учні з першої команди йдуть по колу під музику, тримаючись за руки, пританцьовують. Коли музична фраза закінчиться, вони промовляють слова:

Ми плетем, ми плетем,

Ми плетем віночок.

Ти, жовтець, іди до нас

Швидше у таночок.

Промовивши слова, учні зупиняються, підіймають руки, утворюючи «ворота». Учень-«жовтець» стає в коло. Далі учні продовжують рух по колу під музику, а по закінченні музичної фрази запрошують наступну «квітку»:

Ми плетем, ми плетем,

Ми плетем віночок.

Мак червоний, до нас

Ставай у таночок. і т.д.

Коли всі учні-«квіти» зайшли в коло, вони утворюють внутрішнє коло та рухаються під музику в протилежному напрямі. По закінченні музичної фрази промовляють:

Ми плетем, ми плетем,

Ми плетем віночок.

І сплели з веселих квітів

Он який таночок!

Усі школярі підіймають руки догори та кружляють на місці.

Примітки: 1) шапочки із зображенням польових квітів можна замінити

на паперові начільники або словесно розподілити ролі між дітьми; 2) під час руху по колу під музику доречно запропонувати нескладні елементи в ритмі музичного твору (хода з підскоком тощо).

Народна пісня відіграє не менш важливу роль у формуванні ІК молодших школярів. Учні 1–3-х класів варто пропонувати знайомство з народними піснями сусідніх країн не мовою оригіналу, а в українському перекладі (білоруські народні пісні «Савка і Гришка», «Микита», «Перепілонька»; польська народна пісня «Зозуля», румунська пісня Н. Йонеску «Дід Андрій»), акцентуючи увагу на національній належності фольклорного твору, особливостях музичної мови.

Проте на уроках у 4-му класі доцільно слухати фольклорні твори мовою оригіналу, що дасть можливість порівняти мовну мелодику пісень з українськими народними піснями. Історично обумовлена спільність території народів (етносів) упродовж тривалого періоду зумовила схожість української, білоруської, польської, російської, словацької мов, тому ознайомлення з народними піснями даних культур є найбільш доцільним. Для кращого сприймання і розуміння змісту фольклорного матеріалу пропонуємо використання друкованого тексту пісні мовою оригіналу. Так наприклад, у 2-му семестрі (тема «Музика єднає світ») четвертокласникам можна запропонувати проаналізувати такі твори: «Косив Ясь конюшину», «Перепілонька», «Микита» (Білорусь), «Яблучко», «Гей, соколи» (Польща), «Копала студенку» (Словаччина), а також застосувати елементи інсценізації або імпровізації на дитячих музичних інструментах. Наш досвід введення народного матеріалу до змісту уроків музичного мистецтва в початковій школі засвідчив високий рівень зацікавленості, піднесеної емоційності під час сприймання та виконання народних пісень мовою оригіналу, що мотивує до вивчення мов і виховує повагу до культурної спадщини різних народів.

Виявляти ІК молодші школярі можуть на уроках музичного мистецтва (наприклад, заповнюючи філворд, 4 клас (приклад 4) та в позакласній роботі (фестивалі культур, танцювальні флеш-

Приклад 2. Музичний супровід танцю-гри «Лавата»

К	Т	Р	К	А	Т	И	С	БРАТИСЛАВА
А	Р	А	А	Р	В	А	Л	КАРПАТИ
Т	І	В	Р	Б	А	С	Л	СЛОВАЧЧИНА
Р	Ч	Н	П	А	Т	И	О	ТАТРИ
Е	К	И	В	И	Р	А	В	КАРЧІКИ
Щ	И	Ц	І	Ш	Т	Ч	Ч	ТРАВНИЦІ
А	Д	І	Й	Я	А	Т	И	ТРЕЩАК
								ПРЯШІВ

Приклад 4. Філворд «Словаччина»

моби, вікторини на знання символіки держав-сусідок України, пісенні вернісажі, музичні вікторини тощо).

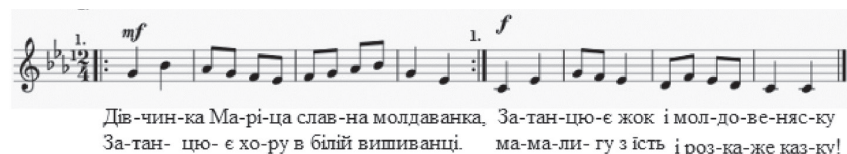
Приклад 4. Філворд. Учні закреслюють слова, пов'язані з країною, культура якої вивчається на уроці (назви географічних одиниць, народних танців, інструментів, жанрів народних пісень, національних страв тощо). Кожна буква не повинна використовуватися більше одного разу. Філворд розв'язаний, коли всі букви на полі будуть закреслені.

Продемонструвати рівень сформованості ІК учні 1–4-х класів можуть під час вокально-хорової роботи. Нами розроблено авторські дидактичні тексти з народних мелодій «західних сусідів», у яких використано назви географічних одиниць, народних танців, музичних інструментів, національних страв, які притаманні даній культурі. У такий спосіб учні узагальнюють знання про культуру сусідніх народів (приклад 5).

Приклад 5. Молдовська народна пісня «Маріца».

1. Дівчинка Маріца – славна молдаванка,
Затанцює хору в білій вишиванці.
Затанцює жок і молдовеняску,
Мамалигу з'їсть і розкаже казку.

У першому куплеті пісні зазначається національність дівчини (молдаванка), назви молдовських народних танців (хора – круговий танець; жок – танець, що став синонімом масового національного гуляння; молдовеняска); національна страва (мамалига), елемент жіночого костюма (біла орнаментована сорочка типу української вишиванки).

Приклад 5. Молдовська народна пісня «Маріца».

Щоб поглибити знання школярів про культуру Молдови, пропонуємо їм у проблемно-пошуковій ситуації пояснити невідомі слова в куплеті 2:

2. Дівчинка Маріца – славна молдаванка,
Затанцює сирбу в білій вишиванці,
Заспіває дойну, затагне колінду,
Якщо вивчиш пісню –

станеш вундеркіндом.

Виявляється: сирба – це молдовський танець, дойна – жанр ліричних пісень, що виник як пісня пастухів, а колінда – це обрядова пісня різдвяного циклу, типу українських колядок.

Важливо наголосити на мистецьких паралелях між культурами народів: запропонувати учням порівняти дойни й українські ліричні пісні, колінди й колядки, знайти схожі риси та відмінності. Аналогічно до наведених вище зразків, пропонуємо використовувати в освітньому процесі народні пісні з авторськими дидактичними віршованими текстами до угорських, польських, румунських та словацьких народних мелодій.

Метод «Занурення в культуру» рекомендуємо застосовувати на уроках і в позакласній роботі під час виховних заходів: учням пропонується разом із батьками відшукувати цікаву інформацію з географії, історії, мистецтвознавства, фольклористики, мовознавства, культурології, релігієзнавства та використовувати її у різних формах роботи. Так, учнів зацікавить ознайомлення з прапорами держав, впізнання мелодій гімнів, відомості про національні костюми, традиції, свята та їх порівняння з українськими. Залюбки школярі дізнаються про славнозвісних представників різних народів (у галузях спорту, мистецтва тощо).

Апробація методичної розробки в КУ Сумська спеціалізована школа І ступеня № 30 «Унікум» показала високий рівень зацікавленості молодших школярів завданнями дослідження. Велику

зацікавленість учні виявили під час дослідження національних страв сусідніх країн, відзначали схожість смакових уподобань тощо. Це сприяло усвідомленню того, що попри відмінності у звичаях, обрядах у сусідніх народів, представники яких проживають на території України, є багато спільного з українцями.

Проте важливо не втратити головну ідею уроку – *презентовану музичну культуру сусіднього народу*, тому слід контролювати час на оприлюднення попередніх пошукових розвідок, завдання яких лише ввести учнів в атмосферу національної культури, й уникати перенавантаження додатковою інформацією.

Ефективність процесу формування ІК учнів забезпечується шляхом використання виховного потенціалу музичних творів композиторів та фольклорного компоненту різних національних культур. Тому важливою складовою в ознайомленні з мистецтвом сусідніх країн є музичне мистецтво, забарвлене оригінальним національним колоритом. Музична складова має ілюструвати спільні риси (фольклорні традиції, жанри народних пісень, різновиди танців, народні музичні інструменти тощо) в музичних культурах народів, які проживають на теренах України. Заключним етапом методу є ознайомлення учнів із сучасною високохудожньою професійною музикою, з композиторами – представниками різних культур та їхніми найвідомішими творами.

Висновок. Формування ІК молодших школярів на уроках музичного мистецтва полягає в поступовому ознайомленні учнів з музичною культурою та традиціями країн, які територіально межують з Україною (що здійснюється упродовж усього навчання в початковій школі, а також в умінні застосовувати набуті знання для забезпечення ефективної міжкультурної взаємодії, формування ціннісного ставлення до різних культур, виховання поваги та толерантного ставлення до представників різних етносів. Для цього нами пропонується вводити інтеркультурну складову в зміст уроків музичного мистецтва (твори музичного фольклору, композиторські твори)

– для сприймання, виконання учнями. Методика формування ІК реалізується впродовж етапів, під час яких учні розширюють коло знань про національну культуру, народні пісні, танці, музичні інструменти, традиції та обряди сусідніх країн і використовують ці знання у власній мистецькій діяльності (мистецькі проекти, постери, участь у фестивалях культур, танцювальних флеш-мобах, вікторини на знання символіки держав, пісенні вернісажі, музичні вікторини тощо), виявляють повагу до культурної спадщини різних народів, національних меншин.

Перспективним вважаємо подальше впровадження інтеркультурної складової у зміст уроків основної школи, підбір та систематизацію музичного матеріалу ромського та єврейського народів, як представників національних меншин України; розробку електронного посібника з мультимедійними презентаціями різних національних культур.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Державна національна програма «Освіта: Україна XXI століття». Освіта України, 2002. № 33. С. 4–6.
2. Дикало В. І. Поліетнічне виховання молодших школярів на музичних традиціях Волині : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Дикало Вікторія Ігорівна ; Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2014. 19 с.
3. Інтеркультурне виховання дітей та молоді засобами музичного мистецтва : монографія; 2-ге вид., перероб. і доповн. / заг. ред. Г. Ю. Ніколаї. Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2015. 218 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики : кол. моногр. / колектив авторів: Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О. І., Овчарук О. В., Парашенко Л. І., Пометун О. І., Савченко О. Я., Трубацева С. Е. / під заг. ред. О. В. Овчарука. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
6. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (проект). *Інформаційний збірник Міністерства освіти України*. 2000, № 22. Київ : Педагогічна преса. С. 7–21.
7. Культура добросусідства : Комплект програм спеціального інтегрованого курсу для закладів освіти України / М. А. Араджіоні та ін. Київ : ТОВ «LitMir», 2018. 260 с.
8. Музика поміж культурами : програма курсу за вибором для учнів 8-го класу загальноосвітніх навчальних закладів / укладачі: Н. М. Чернова, О. В. Москвітін, С. А. Пилипенко;

науковий консультант: Я. Хаціньський; перекладач-консультант: В. В. Ключко; науковий редактор Ніколаї Г. Ю. Суми, 2013. 16 с.

9. Музичне мистецтво : навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 клас. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
10. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.
11. Пришляк О. Мультикультуралізм і мультикультурна освіта за рубежом та в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2019. Вип. 2. С. 39–46. URL: <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/158421>
12. Pero G. І. Полікультурне виховання та формування етнічної толерантності дітей в дошкільному навчально-виховному закладі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія : Педагогіка та психологія. 2017. Вип. 2. С. 158–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnmdupp_2017_2_48
13. Сидоренко І. Г. Інтеркультурне виховання як фактор соціалізації в полікультурному суспільстві. *Науковий вісник НУБіП України*. Серія: Гуманітарні студії, 2016. №228 URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Gumanitarni/article/view/5891>.

References:

1. Derzhavna natsionalna prohrama "Osvita: Ukraina XXI stolittia" [State National Program "Education: Ukraine of the XXI Century"]. (2002). Osvita Ukrainy, 33, 4-6.
2. Dykalo, V. I. (2014). Polietnichne vykhovannia molodshykh shkoliariv na muzychnykh tradytsiakh Volyni [Polyethnic education of primary schoolchildren in the musical traditions of Volyn]. (Dissertation Abstract, Kyiv).
3. Nikolai, H. Yu. (Ed.). (2015). Interkulture vykhovannia ditei ta molodi zasobamy muzychnoho mystetstva [Intercultural education of children and youth by means of musical art]. (2nd ed). Sumy: Vydavnycho-vyrobnyche pidpryemstvo «Mriia».
4. Ovcharuk, O. V. (Ed.). (2004). Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy [Competence approach in modern education: World experience and Ukrainian prospects]. Kyiv: «K.I.S.».
5. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]. (2013). Kyiv: KM.
6. Kontsepsiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukraïnskoi derzhavnosti (proekt) [The concept of civic education of the individual in the development of Ukrainian statehood (project)]. (2000). In Informatsiinyi zbirnyk Ministerstva osvity Ukrainy: Vol. 22 (pp. 7–21). Kyiv: Pedahohichna presa.
7. Kultura dobrosusidstva: Komplekt program spetsialnogo intehrovanoho kursu dlia zakladiv osvity Ukrainy [Culture of good neighborliness: A set of programs of a special integrated course for educational institutions of Ukraine]. (2018). Kyiv: TOV «LitMir».

8. Muzychne mystetstvo: navchalna prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv 1-4 klas [Musical art: Educational program for secondary schools grades 1-4]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

9. Nikolai, H. Yu. (Ed.). (2013). Muzyka pomizh kulturamy: prohrama kursu za vyborom dlia uchniv 8-ho klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Music between cultures: Program of elective course for 8th grade students of secondary schools]. Sumy.
10. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky [National strategy for the development of education in Ukraine for 2012–2021]. Retrieved from <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.
11. Pryshliak, O. (2019). Multykulturykulturalizm i multykultura osvita za rubezhem ta v Ukraini [Multiculturalism and multicultural education abroad and in Ukraine]. *Sotsialna Robota ta Sotsialna Osvita*, 2, 39-46. Retrieved from <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/158421>
12. Reho, H. I. (2017). Polikulture vykhovannia ta formuvannia etnichnoi tolerantnosti ditei v doshkilnomu navchalno-vykhovnomu zakladi [Poly-cultural education and formation of ethnic tolerance of children in preschool educational institution]. In *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu*. Seria: Pedahohika ta psykhohihiia: Vol. 2 (pp. 158-160). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnmdupp_2017_2_48
13. Sydorenko, I. H. (2016). Interkulture vykhovannia yak faktor sotsializatsii v polikulturenomu suspilstvi [Intercultural education as a factor of socialization in a multicultural society]. In *Naukovyi visnyk NUBiP Ukrainy*. Seria: Humanitarni studii: Vol. 228. Retrieved from <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Gumanitarni/article/view/5891>.

Москвітін Оксана Васильевна, учитель, методист Сумской классической гимназии Сумского городского совета, г. Сумы, Украина, oksanamoskvitini@gmail.com

Формирование интеркультурной компетентности учащихся 1–4 классов на уроках музыкального искусства

В статье рассмотрен процесс формирования интеркультурной компетентности учащихся начальных классов на уроках музыкального искусства. Приведен разработанный автором интеркультурный компонент (детские народные игры, музыкальный фольклор, народные танцы и композиторские произведения стран, территориально близких к Украине), который целесообразно внедрять в содержание уроков музыкального искусства, методики и этапы его реализации. Образцы детских игр, народных мелодий, профессиональных произведений для слушания и исполнения сопровождаются авторскими дидактическими текстами, описанием процесса ознакомления с ними учеников.

Ключевые слова: интеркультурная компетентность, урок музыкального искусства, начальные классы, интеркультурная составля-

ющая, музыкальная культура стран, территориально близких к Украине.

O. B. Moskvitina, Teacher, Methodologist, Sumy Classical Gymnasium of Sumy City Council of Sumy Region, Sumy, Ukraine, oksanamoskvitini@gmail.com

Formation of intercultural competence of schoolchildren of 1-4 grades at music lessons

The article is devoted to formation of intercultural competence of pupils of 1-4 grades at music lessons. The author offers intercultural component, which is expedient to introduce into the content of music lessons (children's games, musical folklore and compositional works, folk dances of the countries-"neighbours" of Ukraine), methods and stages of its implementing. The list of folklore and compositional works for listening and performance, examples of children's games, folk melodies of the countries bordering on Ukraine – with author's didactic texts, the process of acquaintance with them at lessons by means of special methods and receptions is presented.

Using the best examples of musical heritage of national cultures, close to Ukraine territorially, gives pupils an idea of the wide artistic geographical space based on the commonwealth, develops interest and respect for the cultural traditions of peoples with common borders with our state. The choice of countries is substantiated: geographical proximity to Ukraine, common historical destiny, cultural relationship and presence of representatives of neighbouring nations on the territory of our state.

The process of forming intercultural competence of primary schoolchildren occurs at art lessons and extracurricular activities – during various forms of work with schoolchildren (art and research projects on study traditions and history of different cultures, cultural festivals, educational activities using the technique of "immersion in national culture", hours of communication with representatives of other nationalities, meetings with interesting people, creation of a museum of national culture, festivals of national dishes, etc.), aimed at forming ethno-national understanding, prevention of interethnic conflicts, preparing children for life in multicultural environment.

Key words: intercultural competence, music lesson, primary schoolchildren, intercultural component, musical culture of the countries bordering Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 01.07.2020 р.

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-3-34-40>

УДК [37.013.82 :- 153.4] : [37.091.33 :- 028.22]

Половіна Олена Анатоліївна,

доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна, o.pоловина@kubg.edu.ua

АРТОСВІТА ДОШКІЛЬНИКІВ: ТЕХНОЛОГІЯ ОБРАЗОТВОРЕННЯ В ДІІ

Наведено практичні рекомендації щодо використання технології образотворення в артосвіті дітей дошкільного віку; представлено методичні поради до організації мистецького простору в закладі дошкільної освіти; розкрито алгоритм мистецької взаємодії педагога й дітей під час художньо-продуктивного образотворення; означено вектори роботи з педагогами та описано рефлексійний підхід з метою реалізації технології образотворення в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Стаття пропагує альтернативні орієнтири супроводу мистецької діяльності дітей дошкільного віку – супровід-співробітництво та супровід-ініціювання, а також орієнтує вихователів на застосування діяльнісно-пошукової моделі організації артосвіту.

Ключові слова: артосвіта, діти дошкільного віку, технологія образотворення, художньо-продуктивне образотворення, рефлексійний підхід.

Актуальність проблеми визна-чається протиріччями між декларуванням положень щодо артосвіти як реального шляху, що допоможе залишитися людиною в технократичному суспільстві, та ставленням батьків і педагогів до артосвіти, як другорядного, менш важливого складника загальної та освітньої культури особистості. Покликання артосвіти – допомогти дитині збагатити свої уявлення про світ і сформувати почуттєве ставлення до людей, природи, довкілля через залучення до багатогранного й чуттєвого світу мистецтва. На жаль, монологічно-репродуктивна модель освітньої взаємодії з вихованцями, яка переважає в практиці дошкільної освіти, формалізує освітній процес загалом та артосвіту зокрема. Саме тому на часі переорієнтування організації артосвіти на емоційно-зорієнтовану

модель освітньої взаємодії. Одним із альтернативних шляхів такого освітнього вектору є впровадження технології образотворення як методичного інструментарію артосвіти дітей дошкільного віку.

Аналіз досліджень з проблеми. Завдання артосвіти дітей дошкільного віку – не підготовка їх до поглибленого вивчення будь-якого виду мистецтва, а застосування мистецтва як засобу формування загальної культури та інструмента формування почуттєвого ставлення до світу. Низка наукових досліджень засвідчує, що ефективність використання мистецтва в розвитку й формуванні дітей дошкільного віку обумовлена впливом дорослого (Е. Белкіна, О. Дронова, І. Газіна, К. Демчик, В. Діхта-Кірф, Т. Житник, Н. Зубарева, О. Іваненко, Е. Нікітіна, Г. Підкурганна, В. Рагозіна, І. Романюк, Р. Савченко,